

Statsminister Gro Harlem Brundtland:
Tale ved det jødiske minnesmerke på
Det Mosaiske Trossamfunds gravlund i Oslo,
26. november 1992 kl. 11.00

Kjære alle sammen,

Denne formiddagen er det femti år siden 530 norske jøder -kvinner, menn og barn - med makt ble ført ombord i det tyske transportskipet "Donau", ved Utstikker 1 på Oslo havn. I skumringen samme dag, 26. november 1942, gled skipet ut fjorden.

Etter fire døgns ferd mot sør ble fangene overført til jernbane i Stettin. Et døgn senere, om kvelden 1. desember, var toget fremme. Endestasjonen - Auschwitz i Polen - hadde ingen av dem hørt om.

De kom fra byer og steder over hele Østlandet. De fleste var norske borgere, av slekter som hadde levet lenge i landet. Andre var flyktninger som hadde søkt tilflukt her. Nå var deres statsborgerskap og andre dokumenter plutselig intet verd. Okkupasjonsmakten hadde bestemt at jødernes religiøse og kulturelle arv tilsa at de måtte forlate alt.

Jaget fra hus og hjem, i angst og uvisshet om hva som ventet, var de blitt samlet og ført bort. Ikke lenge etter at de var fremme, fant 346 av dem døden i gasskammeret. To og et halvt år senere var bare ni av de 530 i live.

En hatsk ideologi fra europeisk histories avkroker var nådd hit nord. Et politisk system var sprunget ut av den tanke at ett bestemt folk - det jødiske - skulle utryddes. Høsten 1942, bare fire år etter den dystre "Krystallnatten" i 1938, startet utryddelsene også i Norge. 26. november gikk den første store transporten. Det var gått 90 år siden Stortinget gav jøder

adgang til riket.

Da "Donau" gikk sørover 26. november, var allerede 32 norske jøder blitt sendt til tyske fangeleire med andre transportere. Samme dag gikk skipet "Monte Rosa" med 26 jøder. Tre måneder senere, 24. februar 1943, seilte "Gotenland" fra Oslo med 158 norske jøder ombord.

Det er et mørkt kapittel i Norges historie som samler oss. I alt 759 norske jøder ble i løpet av de snaue to årene fra høsten 1942 til sommeren 1944, sendt til Auschwitz og andre tyske konsentrasjonsleire. Bare 25 overlevde. Noen av dem er med oss her idag, som levende bånd mellom da og nå.

Vel halvparten av våre jødiske landsmenn kunne redde seg over til Sverige. Mange fikk varsel på forhånd, fikk hjelp til å skjule seg og ble vist vei over grensen.

Men de manges død mildnes ikke ved dette. Da kirkeledelsens protest mot forfølgelsene ble lest fra prekestolene en av de første adventssøndagene i 1942, var allerede mer enn 350 jøder fra Norge døde.

"Aldri mer" står det på minnesmerket i den tidligere konsentrasjonsleiren Dachau. Femti år senere ser vi med sorg og sinne at de gamle idéene likevel ikke er borte: Tre mennesker dør i mordbrann i Mölln. Gravlunder skjendes i Stockholm. Et minnesmerke brenner i Sachsenhausen. Et flyktningsmottak stormes i Rostock. Tyske ledere som står opp mot vold og fremmedhat, møtes med steiner og skjellsord ved Brandenburger Tor. I mange land i Europa, også i Norge, samler mennesker seg under faner vi trodde var kassert.

Samtidig marsjerer hundretusener i stille protest, for europeisk sivilisasjon. Derfor er det fremtidsrettet å se tilbake idag. Det fryktelige som rammet våre jødiske landsmenn - og deres seks millioner trosfeller - for 50 år siden, sier oss sterkere enn noe at kampen mot fremmedhat og rasisme må fortsette.

En viktig drivkraft i kampen finner vi i den arv som norsk og europeisk kultur har fra den jødiske; - den tanke og det ord som sier at

hvert menneske har samme, enestående verdi fordi alle er skapt i Guds bilde.

På minnesmerket her på Helsefyr, og på minnestøtten på Den jødiske gravlunden i Trondheim, er for all tid risset inn navnene på alle de 758 norske jøder som mistet livet under Den andre verdenskrig, i Norge og utenfor landets grenser. Måtte freden fortsatt råde over alle våre jødiske landsmenns minne.